

Господарсько-побутові комплекси пізнього палеоліту

Виявленням залишків Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки на Полтавщині в 1871 р. та її першими розкопками, здійсненими Ф. І. Камінським у 1873 р.¹, розпочалося вивчення палеоліту на Україні. З того часу в різних районах території республіки виявлено кілька сотень різноманітних стоянок й місцезнаходжень, що відносяться до всіх епох стародавнього кам'яного віку². В окремих з них — Північно-Східному Прикарпатті й на Волині, Середньому Придніпров'ї і дніпровському Надпорожжі, Приазов'ї й Криму та інших місцевостях відомі значні групи таких пам'яток. Багато з них добре вивчені шляхом багаторічних польових досліджень. Особливих успіхів досягла в цьому радянська археологія, зокрема в післявоєнні роки. Значними є й досягнення зарубіжного палеолітознавства.

Дослідники різних країн світу вивчили багато різноманітних пам'яток палеоліту в Європі, Азії і Африці — від найдавніших, безпосередньо зв'язаних з початковим етапом формування людини, до найпізніших, що знаменують собою високий рівень розвитку родового суспільства. Особливо відчутними є результати вивчення пам'яток заключної епохи стародавнього кам'яного віку — пізнього палеоліту. На основі такого вивчення в свій час була створена досить чітка й струнка картина життя первісних людей в цю епоху стародавньої історії суспільства, різко відмінна від життя людей в попередню, мустьєрську епоху раннього палеоліту³. З пізнім палеолітом, який в цілому датується часом близько 40—10 тис. років тому, дослідники зв'язували ще недавно, а деякі зв'язують ще й тепер багато видатних досягнень і подій в розвитку господарського і суспільного життя, побуту й культури первісних людей. Проте нові дослідження палеоліту в різних районах та країнах світу й одержані при цьому важливі результати істотно змінюють такі, здавалося б, добре аргументовані й переконливо документовані висновки і положення.

Саме до пізньопалеолітичної епохи відносили (нерідко це має місце ще й зараз) ряд визначних явищ в історії людського суспільства. Тут йдеться про основні з них.

*Виникнення і розвиток техніки одержання кам'яних, переважно крем'яних видовжених ножевидних пластин з призматичних нуклеусів, що служили заготовками для виготовлення різноманітних знарядь, та поява багатьох нових форм останніх — різців, скребків, вістер і ін.*⁴

Разом з тим тепер добре відомо, що це значною мірою властиве і для багатьох стоянок мустьєрської епохи. Їх прикладом можуть служити стоянки нашої країни Молодове I і V на Середньому Дністрі, Антонівка I і II в Донбасі, Бахчисарайська, Старосільська і Шайтан-Коба в гірському Криму, Ільська на Кубані та деякі інші⁵. У той же час зна-

¹ Ф. И. Каминский. Следы древнейшей эпохи каменного века по р. Суле и ее притокам. — Труды III Археологического съезда в Киеве, т. I. К., 1878.

² Н. А. Береговая. Палеолитические местонахождения СССР (МИА, № 81). М.—Л., 1960.

³ П. П. Ефименко. Первобытное общество. К., 1953, стор. 320 і далі.

⁴ Там же, стор. 331.

⁵ А. П. Черныш. Ранний и средний палеолит Приднестровья. М., 1965; В. Н. Гладили. Антоновское раннепалеолитическое местонахождение. — Материалы по четвертичному периоду Украины. К., 1969; Д. А. Крайнов. Раскопки Бахчисарайской мустьерской стоянки в 1957 г. — КСИИМК, вып. 78. М., 1960; А. А. Формозов. Пещерная стоянка Староселье и ее место в палеолите (МИА, № 71). М., 1958; Г. А. Бонч-Осмоловский. Шайтан-Коба. Крымская стоянка типа Абри-Оди.—

рядя мустьєрських форм є цілком звичайними і нерідко досить численними серед кам'яних виробів стоянок початкової пори пізнього палеоліту. До таких стоянок належать Радомишльська на Житомирщині, Пушкарі I на Десні, Костенки I (нижній шар) і Городцовська на Дону, Сюрень I (нижній шар) в гірському Криму, Сагварджіле (нижній шар), Хергуліс-Клде і Таро-Клде в Закавказзі та ін.⁶

Початок обробки кістки і рогу тварин та широке використання їх для виготовлення різних знарядь праці, побутових виробів, культових предметів, прикрас і творів мистецтва⁷. Проте факти обробки та застосування цих матеріалів і навіть знахідки деяких знарядь праці з них зафіксовані також для пам'яток мустьєрської епохи, наприклад, для стоянок Чокурча, Кіік-Коба і Старосілля в гірському Криму⁸.

Виникнення найдавніших релігійних уявлень і вірувань та поховальних обрядів⁹. Між тим, спеціально влаштовані поховання з досить складним ритуальним обрядом відомі й для мустьєрських пам'яток. Яскравим прикладом останнього є поховання хлопчика, виявлене на стоянці Тешик-Таш поблизу Самарканда в Узбекистані¹⁰.

Поява довготривалих спеціально споруджених жител та інших будівель з широким використанням при цьому каміння, кісток і шкур тварин¹¹. Останнім часом, проте, сліди існування подібних споруд виявлені також і на мустьєрських стоянках, наприклад, залишки округлої споруди, обкладеної великими кістками мамонта (Молодове I), викладки з кісток мамонта перед входом в гроти (Чокурча і Кіік-Коба) та огорожа з каменів (Ільська стоянка)¹². Вони відомі навіть і для більш ранніх пам'яток. Так, обкладка камінням стін житла простежена на пізньоашельській стоянці в гроті Лазарет поблизу м. Ніцци на півдні Франції¹³.

Виникнення відмінностей в розвитку культури великих груп населення значних територіальних зон (провінцій) — європейської прильодовикової, середземноморсько-африканської та сибірсько-китайської¹⁴.

Бюллетень Комісії по изучению четвертичного периода АН СССР, № 2, 1932. С. Н. Замятнин. Итоги последних исследований Ильского палеолитического местонахождения.— Труды II Международной конференции АИЧПЕ, вып. V. Л.—М., 1934.

⁶ І. Г. Шовкопляс. Палеолітична стоянка Радомишль.— Археологія, т. XVI. К., 1964; П. И. Борисковский. Палеолит Украины (МИА, № 40). М.—Л., 1953; А. Н. Рогачев. Новые данные о стратиграфии верхнего палеолита Восточно-Европейской равнины.— МИА, № 39. М.—Л., 1953; Г. А. Бонч-Осмоловский. Итоги изучения крымского палеолита.— Труды II Международной конференции АИЧПЕ, вып. V. Л.—М., 1934; Е. А. Векилова. Стоянка Сюрень I и ее место среди местонахождений Крыма и ближайших территорий.— МИА, № 57. М.—Л., 1957; С. Н. Замятнин. Палеолит Западного Закавказья. I. Палеолитические пещеры Имеретии.— Сборник музея антропологии и этнографии, XVII. М.—Л., 1957.

⁷ П. П. Ефименко. Вказ. праця, стор. 292 і далі.

⁸ Г. А. Бонч-Осмоловский. Палеолит Крыма I. Грот Киик-Коба. М.—Л., 1940; Н. Л. Эрнст. Четвертичная стоянка в пещере у дер. Чокурча в Крыму.— Труды II Международной конференции АИЧПЕ, вып. V. Л.—М., 1934; М. Д. Гвоздовер и А. А. Формозов. Использование кости на мустьерской стоянке Староселье в Крыму.— Archeologické rozhledy, 1960, ses. 3.

⁹ П. П. Ефименко. Вказ. праця, стор. 409 і далі.

¹⁰ А. П. Окладников. Исследование мустьерской стоянки и погребения неандертальца в гроте Тешик-Таш. Южный Узбекистан (Средняя Азия).— Тешик-Таш. Палеолитический человек, М., 1949.

¹¹ П. П. Ефименко. Вказ. праця, стор. 358 і далі.

¹² А. П. Черныш. Остатки жилища мустьерского времени на Днестре.— СЭ, 1960, № 1; Н. Л. Эрнст. Четвертичная стоянка...; Г. А. Бонч-Осмоловский. Палеолит Крыма I, стор. 33; В. А. Городцов. Ильская палеолитическая стоянка по раскопкам 1937 г.— Бюллетень Комиссии по изучению четвертичного периода АН СССР, № 6-7, 1940.

¹³ H. Lumley, B. Pillard et F. Pillard. L'habitat et les activités de l'homme du Lazaret.— Une cabane acheuléenne dans la Grotte du Lazaret (Nice). Paris, 1969 (Mémoires de la Société préhistorique Française, t. 7).

¹⁴ С. Н. Замятнин. О возникновении локальных различий в культуре палеолитического периода.— Труды Института этнографии АН СССР, новая серия, XVI. М., 1951.

Дослідження останнього часу свідчать про існування подібних відмінностей вже в розвитку культури окремих груп населення мустьєрської епохи північної та південної провінцій Старого Світу, тобто територій від Західної Європи до Уралу, з одного боку, та Північної Африки і Близького Сходу — з другого. Існували вони навіть у населення менш значних районів і областей всередині цих провінцій як пізньопалеолітичних, так і мустьєрських.

Зосередження значних груп пам'яток (стоянок) на порівняно невеликих територіях зумовлене зв'язками і взаємовідносинами між родовими колективами людей, що населяли їх. Зараз встановлено, що це явище властиве й для мустьєрського часу. Так, група понад 10 мустьєрських стоянок виявлена недавно в районі скелі Ак-Кая поблизу м. Білогорська в Криму¹⁵.

Формування людини сучасного фізичного типу — *Homo sapiens*, яка близько 40 тис. років тому прийшла на зміну неандертальській людині, характерній для мустьєрської епохи¹⁶. Проте, як свідчать сучасні дані, зокрема результати досліджень у Східній Африці і на Близькому Сході, ранні форми *Homo sapiens* існували задовго до початку пізнього палеоліту (не менше 60 тис. років тому) і користувалися кам'яними виробами без жодних ознак, характерних для культури останнього. Встановлено також, що сучасна людина виникла незалежно і в різний час у різних місцевостях Старого Світу, а її предками були не лише неандертальці (серед них виділяється кілька різновидностей), що певний час співіснували з нею, а й інші форми давніх людей.

Що ж до Європи, то неандерталець (так званий класичний), як найбільш спеціалізована форма, на думку переважної більшості дослідників, взагалі виключається з родоводу сучасної людини¹⁷.

Поява расових відмінностей серед первісного населення великих територіальних областей з різними фізико-географічними умовами. Нові матеріали дають змогу передбачати такі відмінності й серед населення мустьєрської епохи (так званих неандертальців).

Виникнення родової організації суспільства в його первісній матриархальній формі та *існування* обумовлених нею значних родових общин, зв'язаних кровною спорідненістю і груповими шлюбами їх членів та спільністю господарства і побуту, що знаходили свій вираз у колективній праці й спільному споживанні продуктів та проживанні у великих общинних житлах¹⁸. Вважалося, що родові общини пізнього палеоліту безпосередньо змінили собою стадні групи людей ранньопалеолітичного часу, в тому числі й мустьєрської епохи. Нові дані вносять істотні корективи і в цю, одну з найважливіших характерних рис пізнього палеоліту, відтворюючи зовсім іншу картину господарського і суспільного (соціального) життя та побуту найдавніших родових колективів.

Отже, пізньопалеолітична епоха в історії людства на сучасному етапі розвитку палеолітознавства дістає, по суті, подвійну характеристику. Частина дослідників, в ряді випадків не враховуючи результатів найновіших досліджень або з тих чи інших причин ще не цілком довіряючи їм, розглядає пізній палеоліт як цілком відособлену епоху стародавньої історії, в усьому різко відмінну від раннього палеоліту, зокрема його мустьєрської епохи, як своєрідний якісний стрибок у розвитку людини й суспільства.

Інші дослідники розглядають пізній палеоліт як продовження процесу послідовного поступального розвитку людини і суспільства на його більш високому рівні, оскільки події і явища, характерні для пізнього

¹⁵ Ю. Г. Колосов. Исследования Крымского палеолитического отряда. — Археологические открытия 1969 года. М., 1970.

¹⁶ П. П. Ефименко. Вказ. праця, стор. 412 і далі.

¹⁷ Я. Я. Рогинский. Проблемы антропогенеза. М., 1969.

¹⁸ П. П. Ефименко. Вказ. праця, стор. 303 і далі.

палеоліту, здебільшого виникли і почали розвиватися ще задовго до його настання — в ранньопалеолітичну епоху.

Тут буде йти мова лише про одне з важливих питань — про час виникнення найдавнішої родової організації суспільства та характер її розвитку в пізньопалеолітичну епоху.

Дуже важливе значення для цього мають широкі й особливо повні монографічні дослідження тогочасних стоянок та глибоке вивчення їх господарських, виробничих і побутових об'єктів, нерідко об'єднаних у виразні й досить складні господарсько-побутові комплекси.

У цьому плані багато вже зроблено палеолітознавцями в нашій країні, зокрема на території України. Широко розкопані та детально вивчені численні й різноманітні культурні залишки таких відомих стоянок, як Буреть і Мальта поблизу Іркутська в Східному Сибіру, Костенки II і Костенки XI (Аносівка II) неподалік Воронежа й Гагаріно недалеко від м. Липецька на Дону, Супонєво і Тимонівка близько Брянська та Пушкарі I і Чулатів II біля Новгород-Сіверська на Десні, Єлисейовичі та Юдинове на Судості на Брянщині, Гінцівська стоянка на Полтавщині та Межирицька на Черкащині¹⁹ є першокласними джерелами для вивчення зазначених питань. Виключно важливими для цього виявилися результати монографічного вивчення Радомишльської (Житомирщина), Мізинської (Чернігівщина) та Добранічівської (Київщина) стоянок, повністю досліджених на всій їх площі.

На кожній стоянці виявлені залишки довготривалих зимових жител, місця обробки каменю й кістки (залишки виробничих центрів), рештки великих вогнищ поза житлами, ями-сховища (комори), заповнені кістками тварин, та інші об'єкти. Вони мають можливість досить повно відтворити розміри і влаштування пізньопалеолітичних поселень, склад і характер їх об'єктів та комплексів, а також встановити взаємозв'язки останніх поміж собою та роль у господарському житті й побуті їх стародавніх мешканців.

Житла на пізньопалеолітичних стоянках були невеликими за розмірами, округлими або підовальними в плані, діаметром і довжиною до 6—7 м, здебільшого наземними або трохи заглибленими в землю. Споруджувалися вони з дерев'яних жердин і мали вигляд конусовидних будівель типу чумів народів Сибіру та Крайньої Півночі. Похилі стіни жител вкривалися шкурами тварин і обкладалися зовні кістками та рогами (для їх укріплення та утеплення). На місцях жител на стоянках збереглися значні скупчення такого будівельного матеріалу. Розташування в них кісток, їх розміри і форми є необхідними даними для документальних реконструкцій давніх жител. Для ряду пізньопалеолітичних стоянок вже здійснені графічні, а для Мізинської та Межирицької навіть і предметні реконструкції досліджених на них житлових споруд²⁰.

¹⁹ А. П. Окладников. Палеолитические жилища в Бурети.— КСИИМК, вып. X, М., 1941; М. М. Герасимов. Раскопки палеолитической стоянки Мальта.— СЭ, 1958, № 3; П. И. Борисковский. Очерки по палеолиту бассейна Дона (МИА, № 121). М.—Л., 1963; А. Н. Рогачев. Об аносовско-мезинском типе палеолитических жилищ на Русской равнине.— КСИА АН СССР, вып. 92. М., 1962; С. Н. Замятнин. Раскопки у с. Гагарина.— Палеолит СССР (Известия ГАИМК, вып. 118). М.—Л., 1935; Г. Г. Шовкопляс. Житла Супонєвської палеолітичної стоянки.— Археологія, т. V, К., 1951; П. И. Борисковский, Палеолит Украины; М. В. Воеводский. Палеолитическая стоянка Рабочий ров (Чулатов II).— Ископаемый человек и его культура на территории СССР (Ученые записки МГУ, вып. 158). М., 1952; К. М. Поликарпович. Палеолит Верхнего Поднепровья. Минск, 1968; Г. Ф. Левицкий. Гонцівська палеолітична стоянка.— Палеоліт і неоліт України. Г. К., 1947; И. Г. Пидопличко. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. К., 1969.

²⁰ П. И. Борисковский. Пушкаревское палеолитическое жилище.— КСИИМК, вып. VII. М., 1940, стор. 85; А. П. Окладников. Палеолитические жилища в Бурети..., стор. 29; Г. Г. Шовкопляс. Жилища Мезинской стоянки.— КСИА АН УССР, вып. 6. К., 1956, стор. 10; М. М. Герасимов. Круглое жилище стоянки Мальта.— КСИА АН СССР, вып. 82. М., 1961, стор. 132; И. Г. Пидопличко. Вказ. праця, стор. 138.

На місцях виробничих центрів зосереджені великі скупчення (інколи багато тисяч предметів) розколотих каменів, переважно кременю, і роздроблених кісток на різних етапах їх обробки в процесі виготовлення різноманітних знарядь праці, побутових виробів, культових предметів і прикрас. Тут можна простежити всі стадії цього процесу — від сировини і заготовок до цілком завершених виробів.

Вогнища поза житлами представлені на стоянках скупченнями кісткового вугілля та золи, розташованими поряд з місцями обробки каменю й кістки (виробничими центрами) або навіть на їх площі. Це свідчить, що такі вогнища мали в свій час не лише побутове, а й певне виробниче призначення (вогнь міг використовуватися при обробці кістки й рогу, бивнів мамонта, можливо дерева тощо).

Ями-сховища (комори), округлі та овальні в плані, глибиною до 1 м, завжди заповнені значною кількістю кісток тварин (переважно мамонта). Запаси цієї сировини призначались для виготовлення знарядь праці та інших виробничих, господарських і побутових потреб, зокрема як будівельний матеріал і паливо.

Ці важливі й цікаві об'єкти — житла і виробничі центри, вогнища та ями-сховища, як вдалося простежити під час розкопок, завжди розташовані близько одне від одного, утворюючи досить виразні господарсько-побутові комплекси пізньопалеолітичних стоянок.

Проте характер і склад таких осередків господарсько-виробничої діяльності та побуту мешканців стоянок були різними на різних етапах пізнього палеоліту, відображаючи ті чи інші ступені розвитку суспільної (соціальної) організації давніх родових колективів. Особливо помітною була різниця між господарсько-побутовими комплексами стоянок початку і кінця цієї епохи, а пам'ятки середнього її етапу виступають як проміжні ланки. Яскравою і переконливою ілюстрацією цього є згадані вище Радомишльська, Мизинська та Добранічівська стоянки.

Так, на першій з них, що належить до початкової пори пізнього палеоліту (в її крем'яному інвентарі одночасно існують вироби пізньопалеолітичних і мустьєрських форм), розкопані залишки шести невеликих наземних, округлих і підовальних жител, місця яких були позначені скупченнями кісток мамонтів. При цьому, як і на інших аналогічних пам'ятках, більші з кісток — черепи, тазові, трубчасті кістки кінцівок тощо — розташовані по краю скупчення (ними було в свій час обкладено нижні частини стін), а менші, плескаті й легші, наприклад лопатки, займали його середину (вони розміщувалися колись на верхніх частинах стін). Під кожним скупченням простежувалася рівна площадка — підлога житла. В кількох випадках на підлозі знайдено кісткове вугілля від давніх дуже зруйнованих (розмитих) невеликих вогнищ всередині жител.

Поруч з останніми була і яма-сховище, кругла в плані, діаметром близько 2 м і глибиною до 1 м, заповнена значною кількістю великих кісток мамонта. Деякі з них, зокрема бивні, мали на собі сліди обробки крем'яними знаряддями і часткового їх використання для виробничих потреб.

Житла і яма-сховище утворювали щільно замкнуте коло — невелике поселення. На його внутрішній площі (просторі між спорудами) знаходилися виробничий центр і досить велике вогнище. На місці першого збереглося скупчення розщеплених кременів — від жовен-заготовок до дрібних відщепів, а на місці другого — багато кісткового вугілля (рис. 1) ²¹.

Таким чином, на шість жител, що належали невеликим групам мешканців стоянки і окремим сім'ям, що існували вже на самому початку

²¹ І. Г. Шовкопляс. Палеолітична стоянка Радомишль. — Археологія, т. XVI; його ж. Радомишльська стоянка — пам'ятник початкової пори пізнього палеоліту. — Стратиграфія и периодизация Восточной и Центральной Европы. М., 1965.

пізнього палеоліту, припадали тільки один виробничий центр, одне вогнище та одна яма-сховище з кістками тварин. Ці об'єкти були загальною (спільною) власністю всіх мешканців стоянки, задовольняючи їх господарсько-виробничі та побутові потреби. Разом з житлами вони становили єдиний (спільний) господарсько-побутовий комплекс.

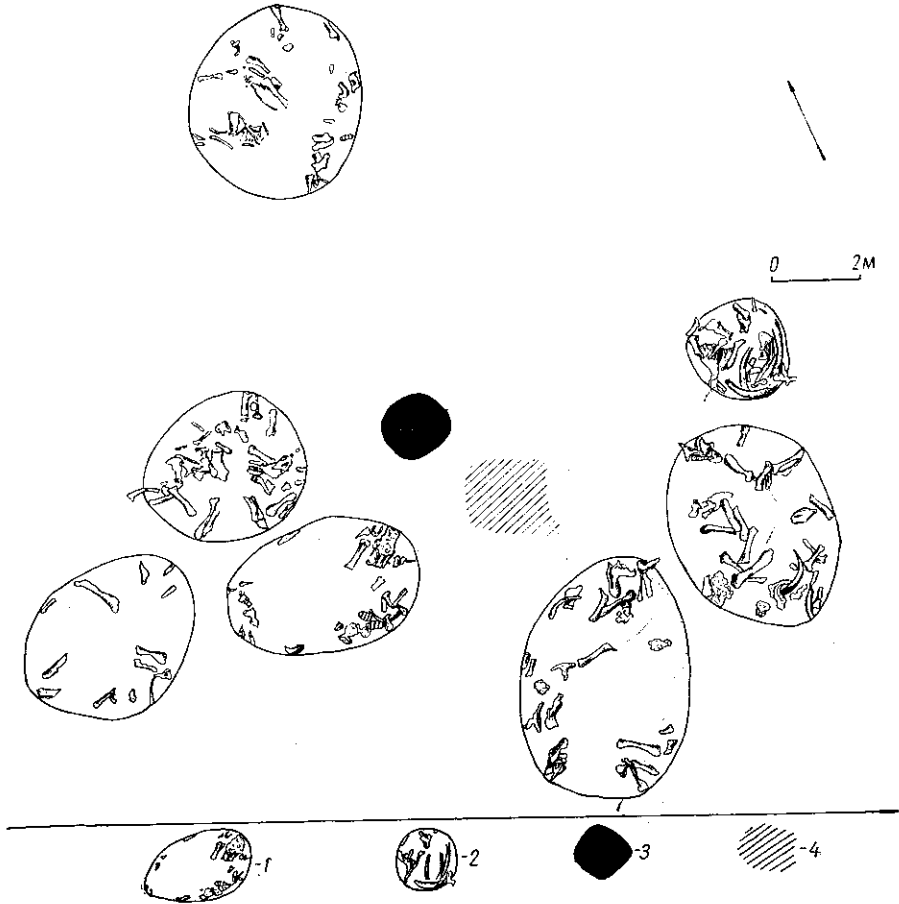

Рис. 1. Радомишльська стоянка:

1 — залишки житла; 2 — яма-сховище (комора); 3 — вогнище; 4 — місце обробки каменю і кістки (виробничий центр).

Зовсім інша картина спостерігалася на Добранічівській стоянці — пам'ятці заключної пори пізнього палеоліту. На ній виявлено залишки чотирьох невеликих округлих в плані наземних жител у вигляді таких самих скупчень кісток мамонтів. Але розташувались вони на досить значній віддалі одне від одного, і кожне з них незалежно від інших було осередком окремого, відособленого господарсько-побутового комплексу. Так, до складу одного з таких комплексів (частково зруйнованого до розкопок) крім житла входили виробничий центр (місце обробки каменю й кістки), вогнище і яма-сховище²². У другому навколо житла знаходилися виробничий центр, два вогнища і чотири ями-сховища²³, а в третьому — ще один виробничий центр²⁴. Четвертий комплекс складався з

²² И. Г. Шовкопляс. Добраничевская палеолитическая стоянка.— КСИИМК, вып. 55. М., 1955.

²³ И. Г. Шовкопляс. Исследования Добраничевской стоянки.— Археологические исследования на Украине в 1967 г. К., 1968.

²⁴ И. Г. Шовкопляс. Раскопки Добраничевской стоянки.— Археологические открытия 1969 года. М., 1970.

житла, великого за площею і кількістю залишків виробничого центру, двох вогнищ і двох ям-сховищ²⁵ (рис. 2).

Кожний такий комплекс на Добранічівській стоянці належав мешканцям лише одного житла, невеликій групі людей — окремій сім'ї, що жила і господарювала відособлено від інших.

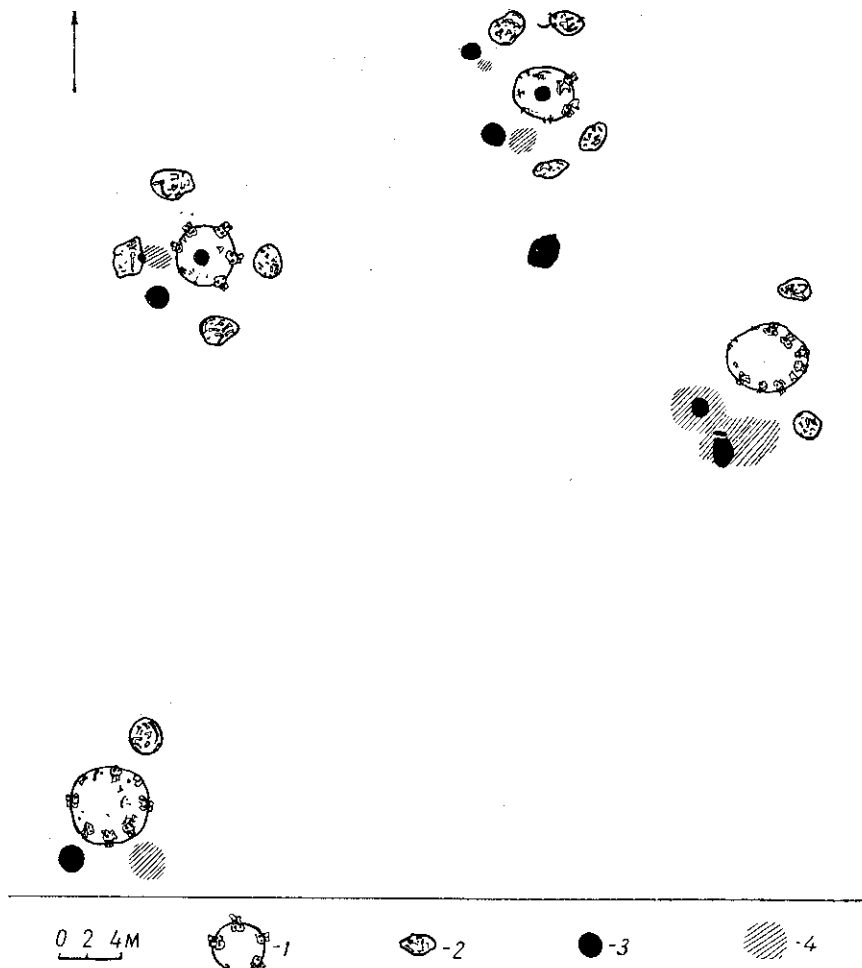

Рис. 2. Добранічівська стоянка:

1 — залишки житла; 2 — яма-сховище (комора); 3 — вогнище; 4 — місце обробки каменю й кістки (виробничий центр).

Проміжне місце як поселення середньої пори пізнього палеоліту займає Мізинська стоянка. П'ять її чітко окреслених і компактно зосереджених на невеликих ділянках господарсько-побутових комплексів розташовувалися ще в безпосередньому сусідстві один з одним. Центром кожного з них було таке саме невелике житло (рис. 3)²⁶. Це свідчить про поступове розділення і відособлення господарсько-побутових комплексів протягом пізньопалеолітичної епохи.

Викладене вище дає можливість обґрунтувати висновок про те, що виникнення родової організації суспільства і початковий період існування найдавніших родових колективів первісних людей слід віднести до часу не пізніше кінця ранньопалеолітичної епохи. З цим часом, напевно,

²⁵ И. Г. Шовкопляс. Исследования Добраничевской стоянки в 1970 году.— Археологические открытия 1970 года. М., 1971.

²⁶ И. Г. Шовкопляс. Мезинская стоянка. К., 1965, стор. 35 і далі.

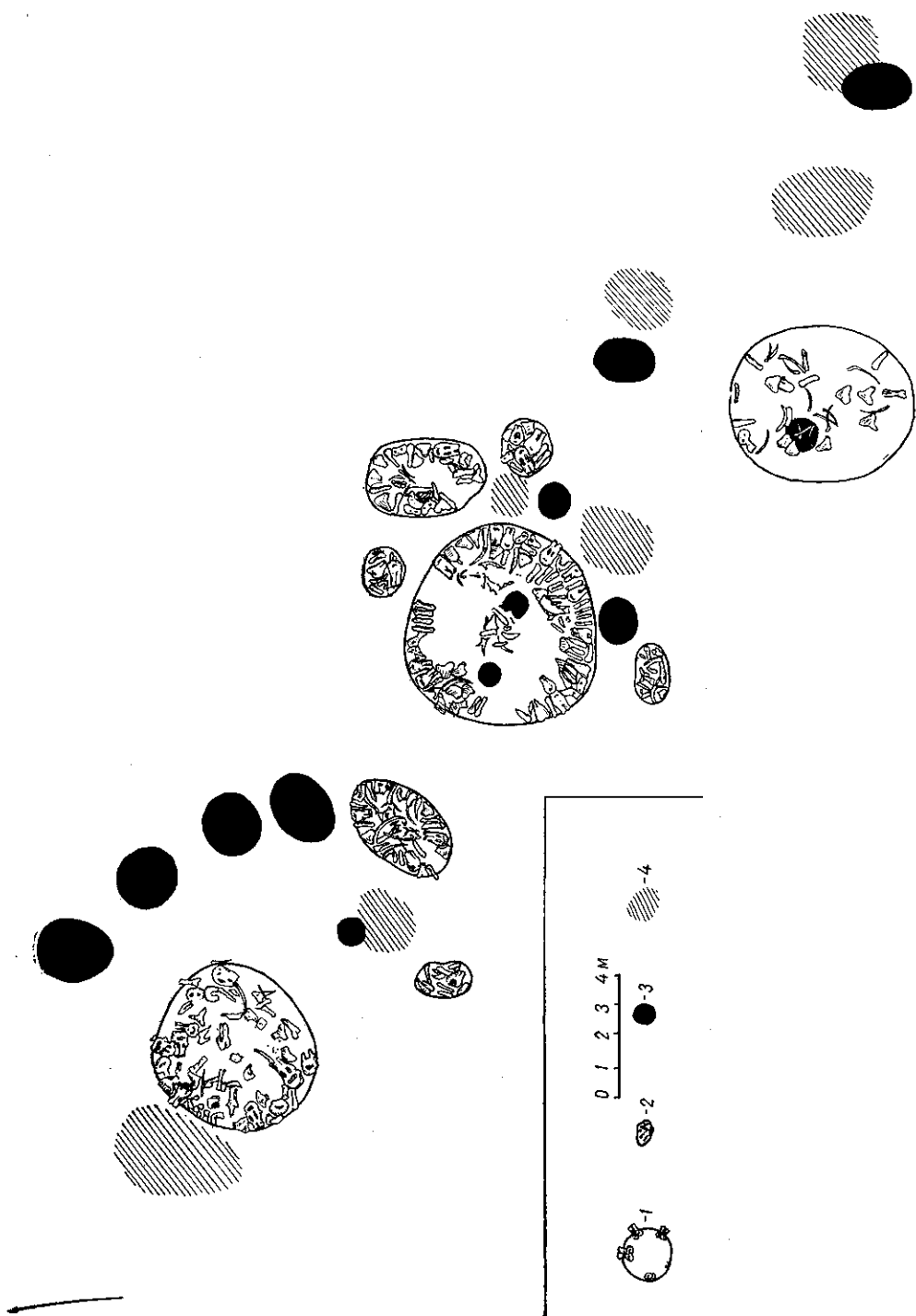

Рис. 3. Мізівська стоянка:

пов'язана і поява окремих невеликих груп людей — окремих сімей, з яких, можливо, вже на самому початку свого існування склалися родові общини.

Пізній палеоліт був епохою дальшого поступального розвитку родового суспільства — його соціальної структури, господарського життя, побуту і культури родових колективів та дедалі більшого відособлення їх складових частин — окремих невеликих сімей.

Радомисьльська стоянка відображає досить ранній етап цього розвитку, коли господарська і виробнича діяльність та побут її мешканців, вже поділених на окремі сім'ї, цілком чи значною мірою мали ще *груповий* (загальнообщинний) характер. Мешканців всіх її невеликих жител ще задовольняла наявність спільних об'єктів — виробничого центру, вогнища і ями-сховища.

Добранічівська стоянка свідчить про зміни, які сталися в ньому протягом пізньопалеолітичної епохи, і вказує на те, що господарське і виробниче життя та побут родового колективу, що населяв її, здійснювалися вже його окремими сім'ями, тобто в основному (чи майже цілком) набрали вже *посімейного* характеру.

Загальнообщинними, можливо, залишилися тільки окремі види діяльності мешканців стоянки, такі, як облавне полювання на мамонтів та інших тварин, захист від нападів тощо, коли виникла необхідність в одночасних зусиллях значних груп людей.

Невеликі відособлені групи мешканців стоянок, що входили до складу родових общин, яким належали такі стоянки в цілому, слід розглядати як найдавніші парні сім'ї. Їх, напевно, можна вважати також однією з найбільш характерних і визначальних рис самого родового ладу, починаючи з часу його виникнення.

Уявлення про існування великих монолітних родових общин і виникнення родового ладу в епоху пізнього палеоліту, а найдавніших парних сімей — лише в мезолітичну епоху — не знаходять підтвердження з численних добре документованих фактах, матеріалах і спостереженнях, одержаних в процесі широких археологічних досліджень, здійснюваних останнім часом.

и. г. шовкопляс

Хозяйственно-бытовые комплексы позднего палеолита

Резюме

Исследования многих позднепалеолитических стоянок на территории Советского Союза, в частности на Украине, позволяют установить их размеры и планировку, состав и характер различных объектов, роль последних в хозяйственной жизни и быту древних родовых коллективов, обитавших на стоянках.

Результаты исследований памятников Радомысльской, Мезинской и Добраничевской стоянок и многих других аналогичных памятников позволяют сделать вывод о том, что возникновение родовой организации и деление родовых коллективов на их составные части — небольшие семьи должно быть отнесено ко времени не позже конца среднего палеолита (мустьерской поры). Стоянки начальной поры позднего палеолита свидетельствуют о еще групповом (общинном) характере хозяйства и быта, а стоянки заключительной поры указывают на тот этап развития родового строя, когда основная часть хозяйственной деятельности и быта осуществлялась уже небольшими семейными группами, которые следует рассматривать как древнейшие парные семьи.